

## РОЗВИТОК ІДЕЙ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

**Загороднова В.Ф.**, доктор педагогічних наук,  
професор кафедри української мови  
та методики викладання фахових дисциплін  
Бердянського державного педагогічного університету

У статті розглянуто проблеми розкриття методологічних засад педагогічної підтримки особистості в полікультурному середовищі й аспекти філософії гуманізму, крос-культуралізму, синергетики як методологічної бази розвитку полікультурної особистості. Подані положення і педагогічна практика підтверджують необхідність створення методології формування гуманістичної культури особистості в полікультурній освіті, заснованій на принципах філософії гуманізму, крос-культуралізму та синергетики. В аспекті філософії гуманізму розглянуто виховання гуманітарної культури особистості учнів-білінгвів в контексті ставлення до дитини як до вищої цінності; через призму крос-культуралізму досліджено формування гуманітарної культури учнів через надання їм допомоги в культурній ідентифікації, набутті смислів і досвіду міжкультурної взаємодії; з позиції синергетики розглянуто розвиток гуманітарної культури особистості, який має відбуватися шляхом формування власних творчих сил, через перетворення цього розвитку в самоорганізований процес висвітлення культурних цінностей і способів життєдіяльності.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурне середовище, методологічні засади педагогічної підтримки, полікультурна особистість.

В статье рассмотрены проблемы раскрытия методологических основ педагогической поддержки личности в поликультурной среде и аспекты философии гуманизма, кросс-культурализму, синергетики как методологической базы развития поликультурной личности. Представленные

положения и педагогическая практика подтверждают необходимость в создании методологии формирования гуманистической культуры личности в поликультурном образовании, основанном на принципах философии гуманизма, кросс-культурализма и синергетики. В аспекте философии гуманизма рассмотрено воспитание гуманитарной культуры личности учащихся-билингвов в контексте отношения к ребенку как к высшей ценности; через призму кросс-культурализма исследовано формирование гуманитарной культуры учащихся с предоставлением им помощи в культурной идентификации, приобретении смыслов и опыта межкультурного взаимодействия; с позиции синергетики рассмотрено развитие гуманитарной культуры личности, которое должно происходить путем формирования собственных творческих сил.

Ключевые слова: поликультурное образование, поликультурная среда, методологические основы педагогической поддержки, поликультурная личность.

In the article there have been considered the problems of opening the methodological basis of personality's pedagogical support in multicultural background. The aspects of the philosophy of humanism, crossculturalism and synergetic as a methodological basis of the development of multicultural personality have been considered in the article. The giving statements and pedagogical practice confirm the necessity in creating the methodology of forming of humanistic culture of personality in multicultural education based on principles of philosophy of humanism, crossculturalism and synergetic. In the aspect of humanism philosophy there have been considered the educating the human culture of personality of pupils-bilinguals in the context of attitude to children as a highest value; through the prism of crossculturalism there have been researched the formation of humanitarian culture of pupils with giving them help in cultural identification, engaging meanings and experience of intercultural interaction; from the position of synergetic there have been considered the development of humanitarian culture of personality, which must conduct by means of forming of own creative forces. In the article a great attention is

paid to the problem of the social and cultural component's content by elements of intercultural approach to teaching. The author pays attention to the correct representation of national social and cultural concepts and stereotypes of language communication. Some questions connected with the content of linguistical and culturological work with aim to present the analysis of definite materials at lessons are considered in the article.

**Key words:** multicultural education, multicultural surrounding, methodological basis of pedagogical support, multicultural personality.

Загальноцивілізаційна тенденція XXI ст. – глобалізація суспільного розвитку, яка впливає на всі сфери життєдіяльності людини та суспільства, зумовлює зміни в мисленні й ідеях. На сьогодні розгорнуто найактуальнішу гуманітарну дискусію в цьому контексті навколо пошуку основи для розбудови відкритого полікультурного суспільства, переорієнтованого з ідеологізованої монополярної моделі на плюралістичну поліцентристську, адекватну викликам XXI ст.. Важливим елементом такої основи постає зміст сучасної освіти, який мусить відповідати зазначеним соціальним очікуванням.

Сучасна освіта – відкрита нелінійна система, яка має такі характеристики, як цілісність, мультикультуралізм, контекстуальність, діалогізм, відповідно за нею зберігається функція підготовки до життя особистості, що мешкатиме у світі багатоманітних зв'язків, здатної орієнтуватися у швидкоплинному житті, оскільки вмітиме адекватно сприймати зміни, усвідомлювати мінливість природною складовою свого життя. Сьогодні спонукає людину глибше замислюватися над майбутнім, розробляти нові наміри й орієнтації, «...теоретичне, філософське, світоглядне узагальнення яких створює другу складову загальної ідеології законотворчості для освіти й інших сфер життєоблаштування людини у порубіжні часи» [1].

**Мета статті** – розглянути проблеми розкриття методологічних засад педагогічної підтримки особистості в полікультурному просторі, дослідити

окремі аспекти філософії гуманізму, крос-культуралізму, синергетики як методологічної бази розвитку полікультурної особистості.

Визначаючи конкретні орієнтації для XXI ст., філософія освіти шукає їх через осмислення філософських роздумів щодо сенсу історії К.Ясперса, флуктації культур П.Сорокіна, відкритого суспільства К.Поппера, демократичних есе А.Товкіля, моральних роздумів А.Швейцера, духовної еволюції цивілізації М.Бердяєва, миротворчих орієнтацій А.Сахарова і Ф.Майора. Переживши різні види диктатури, тоталітаризму, расизму, насильства, людство усвідомило важливість справжніх цінностей, головними серед яких є фундаментальні пріоритети, «...на які має бути зорієнтована підготовка людини до життя в майбутньому відкритому суспільстві. А оскільки головним засобом такої підготовки є освіта, то ці цінності мають увійти в ідеологію право- і нормотворчості для потреб освіти» [1, с.517].

Розвиток національної системи освіти в Україні йде шляхом гуманізації й демократизації, про що свідчать зміст реформ, сутність державних документів, які визначають стан і перспективи освіти: Закон України про мову, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти, Концепція громадянського виховання, Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності й зміцнення моральних засад суспільства та ін. У документах визначаються принципи, що мають домінувати в ході структурно-змістових процесуальних перетворень: *особистісна орієнтація навчання, соціокультурна спрямованість, комунікативно-діяльнісний підхід до навчання*. Серед принципів реалізації Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») поруч із *демократизацією та децентралізацією* є такі, як: *гуманізація освіти*, покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості та планетарне мислення; *національна спрямованість освіти*, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, в її

органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереження та збагачення культури українського народу та представників інших національних спільнот, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку та гармонізації національних відносин. У зв'язку з цим виокремлюється нова ціннісна система суспільства, як відкрита, варіативна, духовно та культурно наповнена, толерантна, здатна забезпечити становлення громадянина-патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, посилюється увага до культур, мов національних спільнот, що належать до українського народу. У сучасному перетворенні та переосмисленні суспільних, соціально-педагогічних процесів і явищ активізується пошук об'єктивних науково-методологічних обґрунтувань полікультурної освіти. У нашому дослідженні такими є філософія гуманізму, крос-культуралізму та синергетики.

Для розробки теоретико-методологічних засад педагогічної підтримки учнів національних спільнот у полікультурному й полімовному освітньому просторі велике значення має становлення нової гуманістичної особистісно-зоорієнтованої парадигми освіти, що передбачає звернення до особистісно-сислової основи людини, її внутрішнього джерела діяльності свідомості, що визначає статус і зміст полікультурного освітнього простору. Гуманістична парадигма альтернативно протистоїть парадигмі власне наукової освіти (сцієнтично-технократичному напрямку), що «...ніби повторює шлях розвитку науки, де інтелект випередив розвиток свідомості науки. Предметні знання в школі залишаються розрізненими, логічний аспект переважає на шкоду історико-культурному і соціокультурному. Зв'язки між предметами встановлюються на основі міждисциплінарних наукових знань, а не через загальнолюдський зміст шкільних дисциплін..., набуває формального, абстрактного характеру» [7, с. 157]. Тому на сьогодні Міністерство освіти і науки України виходить з тієї ідеї, що гуманітаризація освіти є одним із найважливіших завдань у національній концепції реформування загальноосвітніх навчальних закладів.

Визначальним у тлумаченні суті гуманістичної освіти є філософський принцип гуманізму. Гуманізм як етичне поняття вперше введений у філософію стоїком Панецієм (185 – 110 р.р. до н.е.). Як смислова характеристика і категорія моральності, він присутній майже у всіх працях мислителів філософських шкіл. Гуманізм – «змінювана з історією розвитку суспільства система поглядів, яка визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності – нормою стосунків між людьми» [ 7, с. 157].

Гуманізм «постулює вищу, самодостатню і самоусвідомлювальну значущість людини; проголошує антилюдським все, що сприяє його відчуженню і самовідчуженню; відкидає ідею пріоритету істин «надлюдського» походження серед феноменів світу» [8, с. 185]. Отже, гуманізм – глобальна філософська система, ознаками якої є автономність, універсальність і фундаментальність, – одна з аксіологічних характеристик суспільного буття і свідомості, розуміння якої полягає у ставленні людини до інших людей як до вищої цінності. Він проявляється в альтруїзмі, прагненні робити добро, в милосерді, співчутті, бажанні допомагати навколишнім.

У сучасному філософському дискурсі поняття «гуманізм» постає як плюралістичне й проблематичне. Розкриваючи плюралістичність цього поняття, В.Пазенок виділяє серед багатьох його визначень такі: гуманізм як творче самостворення людиною власної сутності (автентичний гуманізм); як стратегія самозбереження у «ворожому світі», як «антропологізація» проблематики гуманізму, акцентування особистісного існування в науці та соціальній практиці тощо [9, с. 29].

Теоретична версія ідей гуманізму уособлюється етикою ненасильства (Г.Таро, Р.Емерсон); діалогічною філософією (М.Бахтін, М.Бубер, А.Мейер); комунікативною теорією (Ю.Габермас); інтенціональною мовною комунікацією (П.Лоренцен, Х.Перельман) [9, с.31].

Психологічну основу полікультурної освіти становлять праці психологів-гуманістів – А.Маслоу, К.Роджерса, Р.Мейя та інших. Вчені переконані, що людську природу визначають тенденції до самодетермінації, принцип саморегуляції, існування внутрішнього «Я». Поведінка людини, на думку А.Маслоу і К.Роджерса, стимулюється мотивом, названим тенденцією до самоактуалізації – особистісної домінанти, яка стимулює потреби в розвитку, самостійність, самовизначення, активізацію всіх можливостей організму. Для К.Роджерса ця тенденція не просто спонукання людини до дій, а центр, на якому сфокусовано всі інші потреби.

Однією з найпродуктивніших ідей, що внесли новий зміст у сутність гуманізму, є ідея планетарної свідомості (В.Вернадський). «Життя людства, – стверджував вчений, при всьому його різноманітті, стало неподільне, єдине. Людина вперше зрозуміла, що вона житель планети і повинна мислити та діяти в новому аспекті окремої особистості, сім'ї або роду, держави або союзів, але і в планетарному аспекті» [4, с. 189]. Нову фазу розвитку людства В.Вернадський назвав ноосферою. Ця ідея вплинула на формування уявлення про загальнолюдський характер сучасної цивілізації та необхідність синтезу наук і культур.

Планетарна свідомість передбачає формування нового типу мислення, яке після праць М.Бахтіна дістало назву гуманітарне. Таке мислення є нескінченним пізнанням світу і його оцінка, включення особистості у процес мислення та одвічний діалог, полілог образів культур, логік, свідомостей. Людина гуманітарного мислення як би спілкується з людьми різних країн і епох, різними «розумами» стосовно «останніх» питань буття. Гуманітарне мислення або «розум спілкування розумів» (А.Лосєв) – необхідна гарантія виживання людства в ХХІ столітті, розвитку особистості, яка вміє розуміти та приймати різні погляди, логіки, типи свідомості. Питання буття, загадки культури та людського духу стають особистісно значущими для людини з таким типом мислення, є предметом її душевної і духовної напруги, об'єднують її мікросвіт з мікросвітом Усесвіту.

Гуманітарне мислення опановує світ духовно-смісловим чином як аксіологічну цінність, тому його завданням є ціннісно забарвити світ, наповнити його вищим смислом і зробити співпричетним людині, суспільству, розкодувати зміст культури за допомогою пам'яток, текстів, знаків, кодів тощо. Так, М.Бахтін звертає увагу на те, що предмет може впливати на особистість тільки тоді, коли розкриває свій потенціал, стає словом, залучає людину до словесно-сміслового тексту [2, с. 366 – 367].

У сучасних умовах беззастережна апеляція до гуманізму стає неможливою. На зміну модерн-гуманізму приходять нові гуманістичні програми, що встановлюють контури антропологічної межі, окресленої «поглядом Іншого». Розуміння того, що реальне самовизначення людини має своєю межею можливість і дійсність самовизначення іншої людини («причетний діалог» М.Бахтіна, «любляча боротьба» К.Ясперса) стає визначальним чинником соціально-антропологічної парадигми розвитку.

Гуманітарне мислення формує цілісну картину світу і визначає місце людини в ній, сприяє оволодінню критеріями оцінки й інтерпретації соціальних, культурних і природних явищ, забезпечує трансляцію людського досвіду, привласнюючи культурні здобутки попередніх поколінь. Гуманітарні знання й гуманітарне мислення визначають нове розуміння гуманізму та завдання освіти й виховання, виступають у ролі засобів гуманізації життя, педагогічного процесу. Єдність гуманістичного та гуманітарного, на думку М.Хайдеггера, складає суть достеменної освіти, або «пайдейї», як визначали давні греки. Достеменне навчання – це самостворення, самооцінка, співтворчість, життя в культурі, в якій людина отримує свій Дім.

Відповідно до зазначеного вище, гуманізацію освіти й гуманізацію школи з багатонаціональним контингентом учнів ми розуміємо як їх переорієнтацію на полікультурну особистість, на формування людини як унікальної цілісної творчої індивідуальності, що прагне максимально реалізувати свої можливості (самоактуалізуватися), яка відкрита для сприймання нового досвіду, здатна здійснювати свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих



ситуаціях. Одночасно гуманізація школи з багатонаціональним контингентом учнів означає для нас створення найсприятливіших умов для усвідомлення й реалізації дитиною своїх потреб та інтересів розвитку загальної культури і самоствердження, формування особистісної зрілості. Серед традиційних шкільних предметів, що виконують важливу роль у формуванні свідомості підростаючого покоління, його «вживання» в культуру, займає особливе місце мова, яка в певній мірі відображає духовне життя людства, стає могутнім засобом виховання «людини культури».

Гуманізм передбачає перехід до різноманіття, плюралізму культурно-гуманістичних позицій, що обумовлюють розвиток крос-культуралізму. Філософи та історики сучасності (М.Данілевський, Е.Мейлер, П.Рікер, А.Тойнбі, Ю.Яковен й ін.) вбачають перспективу сучасної освіти в цілісності культурно-історичного розвитку людства та наявності окремих подібних принципів функціонування культур різних етносів, народів, у ствердженні крос-культуралізму.

Термін «крос-культурність» вперше згадується в ХІХ ст. й дослівно означає в перекладі з англійської мови – «перетин культур». З часом ним користувалися в американській філософії, психології та педагогіці. Сучасна філософія вважає крос-культурність методологічною передумовою розвитку гуманітарних наук у полікультурному світі, розглядаючи її як гарант толерантності та розвитку людської цивілізації, як основу антропоцентричної системи пізнання. У різних країнах активно розвиваються крос-культурна філософія, педагогіка, психологія (Д.Зільберман, М.Степанянц, Ж.-Ф.Ліотар, Н.Петякшева, П.Рікер, Б.Гутман, І.Василенко, А.Залевська, В.Красних та ін.). Що стосується лінгвістики та лінгводидактики, то в цих галузях крос-культурність тільки-но робить перші кроки.

Крос-культурні тенденції у розвитку філософії не означають конкретизації певної культури, оскільки у методологічному відношенні крос-культурний підхід виключає переважну роль будь-якої системи понять, розвиваючи ідеї П.Рікера про етико-міфічну основу культури. Теорія крос-культуралізму

відображає ідеологію рівності расово-етнічних культур, вона стверджує, що всі ці культури самоцінні та рівні, і жодна з них не може бути вище.

Відповідно з крос-культурних позицій сучасна ситуація у світі розглядається вченими герменевтично, як новий спосіб діалогу культур, релігій, ідеологій. Прихильники сучасної інтеркультурної філософії, лінгвістики, лінгводидактики працюють над виокремленням методологічних засад, які б сприяли міжкультурній комунікації з «іншими», а тому беруть до уваги герменевтичний підхід, що передбачає як на індивідуальному, так і на культурному рівні відмову від абсолютизації будь-якої культури, зокрема рідної, стверджуючи, навпаки, сферу взаємодії та протидії, що відкриває перспективи розвитку полікультурної освіти у майбутньому, є найбільш перспективним підходом щодо сучасної української дійсності взагалі та формування крос-культурної парадигми особистості українського громадянина зокрема. У філософії крос-культурна позиція (зрозуміти «іншого») бере початок з лінгвофілософських переконань М.Бахтіна, який вважав, що відкрита, діалогічна свідомість і слово є запорукою існування і розвитку культури.

Отже, крос-культурність сприяє більш точному розумінню проблеми культурної ідентичності певної людської спільноти, що розглядається в історичному процесі крос-культурної взаємодії та взаємозбагачення, можливого внаслідок динаміки постійних крос-культурних зв'язків, тобто подолання пріоритету власних традицій, що проявляється на всіх рівнях взаємодії людей у сучасному суспільстві.

В умовах багатоманітності культур народів, що населяють нашу планету, загальнолюдські цінності не можна розуміти однозначно. Вони мають розглядатися з урахуванням унікальності національних, етнічних культур, а для цього їх значення повинно усвідомлюватися людьми інших культур. На думку Б.Губмана, «...вся сукупність проблем, що хвилює сьогодні людство, нагально вимагає усвідомлення ролі загальногуманістичних цінностей, на базі котрих герменевтичний розум покликаний відтворювати та переосмислювати культурно-історичний процес, сучасну ситуацію і створювати можливі контури

майбутнього» [5, с.25]. Надзвичайно актуальним на сьогодні є розуміння людьми важливості крос-культурної взаємодії, тобто не просто усвідомлення цінності культури різних етносів багатонаціональної країни, але й набуття вмінь взаємодії, керуючись крос-культурними плюралістичними передумовами, розуміння «чужих» цінностей і передача цих знань і досвіду спілкування з іншими культурами нащадкам, сприяючи єдності полікультурного простору України.

Крос-культурні засади філософії відкривають нові перспективи для філософської діяльності взагалі, і зокрема, для розуміння своєрідності національних філософських культур, з'ясування їх ролі в розвитку та становленні полілогічного способу осмислення дійсності. Крос-культурний діалог як інтеграція і взаємодія культур, на думку вчених, покликаний слугувати основою розуміння різних культур і традицій, основою світорозуміння. Новий досвід світобачення, пов'язаний із сучасними процесами глобалізації та інтернаціоналізації, ставить культурні смисли й символи всіх епох і народів в стан безкінечного крос-культурного діалога-полілога. Подолання етноцентризму в сучасному плюралістичному світі стає життєво необхідним. «Глобальний світ необхідно створювати в діалозі цивілізацій як спільний простір багатогранної духовності – завжди відкритий і такий, що постійно удосконалюється у процесі розуміння іншого» [3, с.18]. Отже, крос-культурність є на сьогодні однією з основних передумов пізнання навколишньої дійсності.

Ми розглядаємо крос-культурність як новий спосіб світосприйняття, методологічний фундамент розвитку лінгводидактики на сучасному етапі, процес підтримки культурної ідентифікації учнів національних спільнот в українському суспільстві. Сучасна філософія вважає крос-культурність методологічною передумовою розвитку гуманітарних наук у сучасному полікультурному світі як гарант толерантності й розвитку людської цивілізації, як основу антропологічної системи пізнання. У зв'язку з цим крос-культуралізм як методологічна основа процесу педагогічної підтримки учнів передбачає:

визнання загальнолюдських цінностей; формування планетарної свідомості, глобалізму, шанобливе ставлення до людей інших національностей; розвиток наднаціонального крос-культурного світогляду, способів толерантної поведінки; забезпечення взаємозв'язку соціальної, культурної і мовної орієнтації в полікультурному середовищі; створення умов для усвідомлення індивідуальності, специфічності рідної й української мов, культур та інтелектуальних й емоційних контактів з цими мовами та культурами.

Окрім зазначених методологічних засад процесу педагогічної підтримки учнів національних спільнот, нами обрано синергетичний підхід (особлива форма пізнавальної і практичної діяльності, стратегія дослідження процесу, базова ціннісна орієнтація, яка визначає позицію педагога), що розкриває важливі методологічні закономірності нового поєднання дисциплін в освіті, розв'язання гострої суперечності між сциєнтичним і антисциєнтичним (гуманістичним) типами світогляду й освіти та є методологічною основою глобального, цілісного погляду на світ.

Термін «синергетика», що у перекладі з давньогрецької означає «співробітництво, спільна дія», запропонував німецький вчений Г.Хакен. На сьогодні синергетика сприймається різнопланово. Аналіз відповідних праць, автори яких висловлюють позитивне ставлення до розроблення синергетичної проблематики (В.Аршинов, Л.Бевзенко, М.Богуславський, В.Василькова, М.Волькенштейн, Л.Горбунова, Н.Григор'єва, І.Добронравова, Л.Зоріна, В.Ігнатова, С.Клерко, В.Лутай, В.Михайлов, І.Пригожин та інші), дає можливість скласти різнопланову палітру концептуальних підходів до трактування сутності синергетики.

Ми звертаємося до загального розуміння синергетики як «...науки, що досліджує процеси у нестабільних системах, етапи переходу від стану порядку до стану хаосу» [6, с. 36]. Стан максимальної хаотичності неврайонованого процесу називають точкою біфуркації. Якщо ввести у систему достатню кількість додаткової енергії, починає народжуватися нова організація. Система переходить із хаотичного (стохастичного) стану в новий стабілізаційний стан.

За дослідженнями І.Пригожина і Г.Хакена, перехід від неупорядкованого стану до упорядкованого відбувається за допомогою спільної і синхронної дії багатьох підсистем (або елементів), що створюють систему.

Предметом синергетики є механізми самоорганізації, яку розуміють як «процеси виникнення макроскопічно упорядкованих просторово-часових структур у складних нелінійних системах, що знаходяться в далеких від рівноваги станах поблизу особливих критичних точок» [10, с. 276]. Розгляду питання самоорганізації приділяють увагу багато вчених (В.Герович, А.Мітькин, Г.Ніколіс, І.Пригожин, Г.Рузавін, В.Михайловський та ін.). На думку Г.Хакена [14], властивості самоорганізації виявляють об'єкти найрізноманітнішої природи. Процеси самоорганізації відбуваються за рахунок існуючих і утворення нових зв'язків між елементами системи. Характерною особливістю процесів самоорганізації є їх цілеспрямований, але, разом з тим, природній спонтанний характер: процеси, що протікають при взаємодії системи з навколишнім середовищем, в певній мірі автономні, відносно незалежні від середовища.

Розглядаючи самоорганізацію як важливий елемент синергетики, ми дотримуємося думки, що вона є процесом, в якому створюється, відтворюється або удосконалюється організація складної динамічної системи. Самоорганізація має місце в таких системах, які мають високий рівень складності та достатню кількість елементів, зв'язки між якими мають імовірний характер. З позиції синергетики ми розглядаємо розвиток мовної особистості учня-білінгва, його педагогічну підтримку у взаємозв'язку із системою внутрішньої самоорганізації, спрямованої на актуалізацію власних творчих сил, що протистоять дестабілізації. Основні напрями синергетики пов'язані з передбачувані прогностуванням позитивних і негативних випадків, що виникають у процесі соціалізації учнів національних спільнот у полікультурному суспільстві.

Звернення до синергетичного підходу для розробки методології крос-культурного навчання української мови учнів національних меншин

обумовлено такими факторами: переходом до нової освітньої парадигми, орієнтованої на гуманістичний, особистісно зорієнтований, культурнозоорієнтований розвиток учнів-білінгвів; потребами в нових науково обґрунтованих освітніх технологіях, пов'язаних з полікультурною освітою, що підсилює роль самоактуалізації, самоорганізації та самореалізації особистості у полікультурному освітньому просторі. Ми погоджуємося з думкою В.Лутая, Ю.Махна, що для аналізу педагогічної дійсності найбільш доцільно застосовувати системно-синергетичний підхід, оскільки сучасне мислення – це системно-синергетичне мислення, а один із сучасних методологічних способів аналізу дійсності – це системно-синергетичний.

Отже, системно-синергетичний підхід дозволяє методично посилити процес формування особистості учня-білінгва як суб'єкта діяльності, беручи до уваги наступні важливі принципи його функціонування: центр навчально-виховного процесу – особистість учня; учень – суб'єкт освіти та виховання, в навчально-виховному процесі займає активно-творчу позицію; свобода самовираження і самореалізації особистості в освітньому середовищі, пошук індивідуальної стратегії самовизначення в житті; актуалізація принципів активності, діалогічності, самостійності, ініціативи творчості та навчання; вчитель і учень – відкриті, саморегулюючі системи, що прагнуть розвитку суб'єктності та суб'єктивності.

Реалізація синергетичного підходу в діяльності вчителя проявляється в оновленні змісту, методів, прийомів і форм навчання з урахуванням таких факторів, як відкритість, самореалізація, саморозвиток, креативність і нелінійність мислення, управління і самоуправління. Ці фактори, на думку Є.Власової визначають вибір принципів синергетики (відкритість, нелінійність, самоорганізація), які беруться за основу розробки технологій навчання. Ці принципи забезпечують нестандартний підхід до навчання, повноту і високу якість предметних знань, життєву адаптацію учнів через навчальні дисципліни з урахуванням міжпредметних зв'язків.

Отже, подані положення і практика педагогічної діяльності підтверджують необхідність створення методології формування гуманістичної культури особистості в полікультурній освіті, заснованій на принципах філософії гуманізму, крос-культуралізму та синергетики. В аспекті *філософії гуманізму* ми розглядаємо виховання гуманітарної культури особистості учнів-білінгвів в контексті ставлення до дитини як до вищої цінності, оскільки вона потребує формування цілісності, системності бачення світу та свого місця в ньому на основі єдності теорії й особистісного соціального досвіду. Через призму *крос-культуралізму* ми розглядаємо формування гуманітарної культури учнів як надання їм допомоги в культурній ідентифікації у полікультурному середовищі, у набутті смислів і досвіду міжкультурної взаємодії. З позиції *синергетики*, на нашу думку, розвиток гуманітарної культури особистості має відбуватися шляхом формування власних творчих сил, через перетворення цього розвитку в самоорганізований процес висвітлення культурних цінностей і способів життєдіяльності.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Губерський Л. Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. – К.: Знання України, 2002. – 587, [ 516] с.
2. Бахтин М. Естетика словесного творчства / М.Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445, [366-367] с. – (Массовая историко-литературная библиотека).
3. Василенко И.А. Диалог цивилизаций: социокультурные проблемы политического партнёрства / И.А.Василенко. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 272, [18] с. – (Научная и учебная литература).
4. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И.Вернадский. – М.: Айрис-пресс, 2007. – 576, [189] с. – (Библиотека истории и культуры).
5. Губман Б.Л. Западная философия культур XX века: [учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Б.Л.Губман. – Тверь: ЛЕАН, 1997. – 288, [25] с.

6. Даниленко Л.І. Наукове підґрунття інноваційних процесів в освіті / Л.І.Даниленко // Народна освіта. – 2007. – №1. – С. 36-37.
7. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В.Г.Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040, [157] с.
8. Новейший философский словарь / [сост. А.А.Грицанов]. – Мн.: Изд. В.М.Скакун, 1998. – 896, [185] с.
9. Пазенок В.С. Проблема гуманізму в сучасній світовій філософії / В.С. Пазенок // Цивілізація на роздоріжжі: пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів: збірник статей. Випуск 2 / відп. ред. В.В. Лях – К.: Ваклер, 1998. – С. 29-31.
10. Современная западная философия: словарь / [сост. В.С.Малахов, В.П.Филатов]. – М.: Политиздат, 1991. – 414, [276] с.